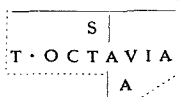


mnogo srebrenih i bakrenih novaca itd. Nam je iztaknuti samo pisaue spomenike, da nastavimo, što smo u Viestniku (God. I. br. 3. str. 65) započeli.





Na kamenu izkopan je samo sljedeći ulomak nadpisa i to na dvoje razstavljen (šir. 0,17 m., vis. 0,11):




Na komadu opeke, sve naokolo okrnute (vis. 0,17, šir. 0,16, dub. 0,5) čita se stilom urezano:

E · E
 EECI
 Q I L F G E I

Na dnu unutra crveno bojadisanih i tanko a krasno izradjenih posudica stoje sljedeći pečati:

1.  V. Viestnik g. I. br. 3. Tab. I. br. 11, ali drugoga načina.
2. 
3. ·MVRI u slici kao noga. V. l. c. br. 15. Ovdje čisto izraženo.
4. MVRRI isto u slici kao noga,
5.  V. l. c. br. 13. Drugi način.
6. 

Na dnu svietiljke izvana uzvišenim pismom u okruglu: 
S. L.

Čitluk (kod Sinja u Dalmaciji).

Dandanas neznatno mjestašce od desetak težačkih kuća, porredanih niz ledja dugoljastog briežuljka, što se napram Bajagiću uz desni brieg rieke Cetine proteže, tri četvrti hoda na SSI od Sinja.

Nazad dviesto godina uzvijala se je ovdje kula gizdavih turskih Bega Sultanovića, a oko nje naokolo prostirala jim se gospoština ili Čitluk, odašta i ime selašcu Čitluk.

Pokraj Cetine, koja se vodom nadojena baš ovdje na široko razlieva i dostojanstveno vuče, na brdašcu do 80' nad površje rieke iz-

dignutu, ravnica opasanu a glavicam okruženu; na položaju krasnu i prikladnu u rimsko doba ležao je kićen grad, kojeg sjajnosti obstoje još niemi svjedoci u mnogih ruševinah, tamo amo razbacanih.

Starinari pišu a Sinjski razumnici pričaju, da ovdje taman ležase rimski *Municipium Aequum*, što i Lovrić u svojim Primjetbam¹ dokazuje sa tudje našastom pisanom pločom, po dnu koje se spominju *Aequenses Municipis*.

Grad ovaj u istinu nije mogao biti prostorom velik. Debelim bedenim vire još iznad zemlje obrasli tragovi, koji poput mrginja bilježe pravilni četverokut sa stranicam do 300 hv. od prilike dugim².

Krupnije gromile, što se uzduž bedenana po jednakoj dalečini opažaju, povlašćuju na mnjenje, da ovi kao i solinski bedeni bili su utvrđjeni iz gora petokutnim branicim. Tragom ruševina sudeć, grad nije ležao vas na ledjih čitlučkog briega, nego samo istočnom polovinom, dočim drugom lagano se spuzao bio niz zapadnu bočinu. da se odmara na razdolju.

Po prostoru bedenom okruženu nahodi se ne samo u izobilju kresanog kamena, klačarde i ulomaka od opeka, već i posudja, uresa, novca i pisanih ploča, kao i komada sdrobljenih mramornih kipa. Od sgradja najobilatiji ulomak, što se je vremenju ujmio, jest zidina u Klačinam, izmedj potoka Karakašice i brda Krina, hvat debela a do 200 hv. duga, temelj valjda jednog veličanstvenog vodovoda. Rimljani kao i Turci mnogo su za zdrave vode nastojali, pak i ovdje jih je nužda nagonila, da za vodu skrbe, nenahodeć se blizu druge vode izvan Cetine, koja da zdravonosna nije, dokaznju bliedi-kova lica grozničavih Čitlučana, što ju dan danas piju. Lovrić piše, da je u Aequum dovedena bila voda iz Peruće preko Cetine na Šilovici. Možda je istina, da je to baš tako bilo; ali pram narav-

¹ *Giov. Lovrich: Osservazioni sopra diversi pezzi del viaggio in Dalmazia del Sig. Ab. Alb. Fortis — Venezia 1876. pag. 39 seq.*

² Aleks, Molin vrh. providur u Dalmaciji, 5. ožuj. 1690. iz Zadra izvješćivaše svoju vladu u Mletih, da je njegov predšastnik izpred Turaka bježeće Malobraćane iz Bosne ponamjestio u manastir sv. Stjepana u Spljetu, gdje jim odveć tjesno, toga radi da se mislilo preseliti jih u Sinj, ali pošto je tu tvrdjava, da je mnogo bolje smjestiti jih u onu okolicu: „Il luogo di Cielut da me divisatoli e suggerito a vostre eccellenze non porta tali gelosie, sendo lontano circa due miglia da Sign. *Le vecchie mura, che susistono*, agevolarebbero a' Padri il modo di stabilirsi e di unirsi in un corpo tutti, che sono molti tra Spalato et altri luoghi“. Odatle propast starih zidina rabljenih za zdanja.

nom položaju grada i sjeverozapadnom smjeru Klačina, rek bi, da je ta voda vodjena bila sa vriela Vočkave u Hrvateim; jer kao prosljednje tog vodovoda 1870. god. kopajuć poduminte, odkrit bi pred zapadnjim somićem nove fratarske pojate, pri sjevernom bedenu grada, jedan duboki a do tri noge u širinu, u živcu kamenu izkopani kanal, koji je vodio k onoj čatrnji, što se pram jugozapadnom čošom iste pojate nahodi. Premda sad zavaljena vidi se ipak, da je scēmerena u klak krupnim stienam, pri pelišim užja a k dnu to šira. Propoviedaju, da je nedavno i prazna bila, da je do 20 lakata duboka, i da iz nje podzemni kanal vodi liepo k onim sgradam na Jasensko, što jim se i sad tragovi nalaze izmedj Šimčevih i Grabovčevih kuća. Baš zato, što Vočkava kadikad i prešuši, ova je čatrnja za ljetni sahranač vode služiti morala. Drugi kanal provlači se izpod svega doca Klačnjavca od SSI pram JJZ. U kom je savezu ovaj sa čatrnjom stajao, nezna se. Možda se je spajao s onim podzemnim kanalom, što iz čatrnje vodio k Šimčevim kućam. Ovo je vjerojatno onaj vodovod, o kom Lovrić kaže, da se je krozanj verao, i o kom misli, da je voda iz Peruće dovedena bila.

U obsegu grada, na zemlji zvanoj *Ograde*, gdje se Fortis i Lovrić o položaj *Amphitheatra* prepiru, kom se i rieč *ograda* možda odzivilje, nadjoše 1868. četvrtat kamen, koji sada u Sinju pred sakristijom za podnožje kamenom kipu sv. Ante služi, na sprednjem licu kojega štije se rimski nadpis.

Na njivi Lastve, skroz posutoj šarenim piljcim, što su za mozaične pode srušenih palača služili, nazad triestak godina našao seljak Grgo Barać punu žaricu rimskih srebrnih novaca; a 15 godina kašnje na istoj njivi, dva hvata dalje, našao seljak Marunica drugu žaricu srebrnih rimskih novaca, koji su većinom prodani bili g. A. Buljanu. U mjestu Jazvinke, izmedj Lastava i puta s onu stranu 36 godina našli su manastirski kmeti liepu pisanu ploču, pak cieneć, da je pod njom blago, nehtjedoše ukazati fratrib, nego kridimice odvukoše ju u Spljet, i tamo prodadoše nekom Morali-u. Kamo je dospjela i kakov je na njojzi nadpis bio vriedno bi bilo poiskati.

Proljećom 1860. u istim Jazvinkam nadjoše seljaci jednu ruku, Heraklovu desnu ruku sa toljagom. Ovo potaknu gimnazijalne učitelje, da sastave jednu malu svotu od 60 for. i pokušaja radi da čine kopati na tom mjestu. Zbilja u svibnju 1860. započeoše kopanje od sjevera k podnevu. Prvi dan odvališe gromilu, gdje nadjoše jedan

kus mramorne glave Apollove; radnja izvrstite umjetnosti, koja po sudu Dra. Momsena, premda spada u doba padnuća rimskih umjetnina, ipak bi ujedno sa Heraklovom rukom mogla resiti i najbogatiji museum. Uzgred našasto bi u toj gromili prsta ručnih, što su prilično pripadali onom kipu, kom i glava spada; za tiem lopata od razbijenih pisanih ploča, jednu nogu od bedre do gljezna jednog siedećeg kipa, držećeg ruku na desnom koljenu, i komadja svakovrstno vezenog i izradjenog mramora, medju kojim jednu zviezdu, što je utopljena stala u mozajični pod; napokon krnjataka od opeka, klačarde i t. d. Odvaliv gromilu, otkriven bi zid, koji za 13' pružaše se od sjevera k jugu. Drugi dan, prosliediv odgalljivanje tog zida, izmjerena bi mu debelina od 18", pak srietnuv drugi zid, što s ovieem kut čini i k zapadu kriće, pretrgoše tudi radnje, i zakopaše 8' dalje na zapad, gdje otkriven bi isti zid zapadnjeg smjera. Sliedeć kopanje uzduž njega za jedno 9', nadjoše trošan nugao, od kog opet sliedi zid iste vrste i k podnevu, koga ogoliv za 3' dugljine prosiekoše, nasavši ga debela 4' 3". Oprostiv ga za 10' dugljine od nasipa, krenuše kopat u dubinu. Na 7' dubine našasto bi 5 glava mrtvačkih kaukazkog plemena, izmedj kojihzi na jednoj se lubanji samo opazi, da je posiećena od vrh tiemena k uhu lievom ostrim oružjem. Kopajuć uzduž tog zida, nalazilo se je komada izgledjena mramora, šupljih opeka, namaljanog klačnog liepa, grumenja drvenog ugljevja i komada izgorenih greda. Treći dan sliedeć opet kopati u dubinu, odkriše živu liticu, a kraj zida u njoj izdubljen u žlibu za vodu. Zid medjuto ovdje opet svračaše k zapadu, duž koga za 20' razčistiv razvaline, naidjoše na jednu veliku ploču šir. 22", vis. 11", dug. 4' 6".

Četvrtog dana preuzeta bi radnja na toj ploči, gdje cieniše, da su namierili se na kakov grob, al dignuv je, ukaza se pod njom druga iste širine i dužine, samo tanja, i tako do deset jih, sve jedna deblja, druga tanja, složene jedna vrh druge. Ove izvaljene ploče uložene biše dvie godine kašnje u radnju popravljanja crkve u Sinju, a dalje kopanje tudi bi obustavljeno s pomanjkanja sriedstva. Vjerojatno, da ta krupna kamenja sačinjavala su stupe kakovih velikih vrata od te sgrade, o kojoj sviet goneta, da su tu tamnice bile, a ja bi po unutrnjim pregradam i izdubljenim žlibam sudeć rekao, da su tu kupališta bila.

Na njiivi Medjine izpod puta ima tragova razvaljenih kuća, izmedj kojih najuglednija, da je stala na zapad izza Matića kuća,

gdje u zapadnjem somiću kuće Martina Matica jedno 3' iznad zemlje ima uzidjan rimski nadpis.

Izvan bedena grada ima još obilatijih tragova uglednim neka-dašnjim palačam. Tako na zapad od grada na Stonožića glavici ob-
stoje ruševine neke sgrade, kojoj se vidi još cijelih komada mozaič-
nog poda. Na docu Klačnjavcu 1870. izvališe težaci dvie pisane
ploče s rimskim nadpisom. Ove sa drugim sličnim, al nepisanim
sklapaše grob kašnjih zemana, i drugčijih kipa, nego to u nadpisim
se spominju. Izvan što to položaj ploča i ničice obrnuti nadpisi
sviedoče, slučajno tu desivši se prof. Vierthaler, preduzev razgle-
danje našastih kostiju uztvrdi, da su kosti jedva tristo godina stare
i da su kipa ženskoga. Na vinogradu u istok od grada našast bi
g. 1860. jedan rimski nadpis, te i ovaj:

L EBVRNVS TATIANVS
VOT SOL

koji neznam kako izgubljen otišao, dočim onaj u gimnaziju se sinj-
skom čuva, i svi ostali gori spomenuti¹ i drugi nadpisi, na Čitluku
našasti, izvan jednoga, koji našast bi u Hervatcim u glavičici na
istok od Zužina vriela na desnu ceste, što vodi u Vrliku. U sbirci
starina c. k. gimnazija sinjskog nahode se i sve ostale starine dosle
po Čitluku našaste izvan novaca, kojih je veći dio na dvor izašao.
Sjeverozapadno od Čitluka na glavici Krin stoji još ostanak starinske
sgradje poput jedne šćemerene kapelice. Kao što je Aequum sgodan
bio da bude utvrđen tabor za rimsko konjaničtvo, kom je sinjsko
polje najbolje piću moglo pružati, tako i ljubke glavičice okolo
Čitluka spodobne su bile za lietnje dvorce solinske vlastele, o čem
dalji rad možda bolje razjasni mrklu prošlost. A. K. Matas.

¹ K ovomu zanimivomu izvještaju bilo je priloženo još sedam nadpisa
u Čitluku našastih, koji se sada čuvaju u arkeol. sbirki sinjske gimnazije.
Od tih izdao je dva Mommsen (*Cor. Inscr. Latin. III.*). Jedan, br. 2728,
po Karari, ali ga Matas drugako razredi :

I·O·M
M·PLAETORI
VS·ALBANVS
POSVIT

te veli: *uzidan je u zapadni somić kuće Martina Matica na Čitluku.*
Drugi nadpis, br. 2739, prepisa isto kao Mommsen i Matas, osim što na
početku petoga redka mjesto N VII čitao je Matas (kao što sam i ja i Seidl.
Archiv 1851. VI. 256) NVLI. Ostali su tiskani u *Bullettino di Arch. e*
Storia Dalmata 1878. br. 2. i 3. Sve ove nadpise uz druge sam prepisah
g. 1872. u Sinju. S. L.